

HET WOORD IS DICHT BIJ JE

Onze leraar Mozes

Zo doodgaan zoals Mozes, - dat zou ik ook wel willen. 'Aan Gods mond', staat er. De rabbijnen zeggen: Mozes stierf in een kus van God. Nooit zijn God en zijn knecht inniger met elkaar verbonden geweest dan nu, in zijn dood, zijn grootste verlatenheid.

Wie ooit de film *Grazige Weiden* gezien heeft, zal het nooit zijn vergeten: dat beeld van Mozes' afscheid op de berg. Hoe hij daar zit, blind en dodelijk vermoeid, hoe hij het hele volk langs zich heen voelt trekken, één voor één, ieders hand op zijn schouder tast en die drukt, en dan opeens merkt, dat er geen hand meer is om te drukken: het is voorbij, hij is alleen. En dan komt God Jehovah, een oude neger, in een geklede jas, en God slaat zijn arm om Mozes' schouder en brengt hem thuis: kijk, Mozes, broer van me, kijk je ogen uit. Dit is het.

Zo zou ik 't ook wel willen. Geloven in de oogst waarvoor je dient. Die oogst *zien*, voordat je ogen sluiten.

1.

Hoe is Mozes ooit zover kunnen komen? Hij is de enige mens, voorzover ik weet, in de hele wereldliteratuur, aan wie zoiets beschoren is. Niemand heeft er ooit aan getwijfeld: hij was een grote. Hij wijzigde de loop der geschiedenis: na hem was niets meer zoals vroeger. De Thora draagt zijn naam, hij is de enige die God van aangezicht tot aangezicht heeft gezien en met Hem sprak als met een gelijke. Alle vragen die door een leerling aan zijn leraar worden gesteld, zegt de Midrasj, werden al door Mozes op de Sinaï gehoord. Moshe Rabbenu, onze leraar Mozes, ongeëvenaard.

Het is niet zijn menselijke statuur, zijn karakter, dat hem zo groot maakte. Hij was een stotteraar, maar wat veel erger was: hij wilde dat best weten ook. Zijn spraakgebrek was voor hem een welkome smoes om van zijn opdracht verschoond te blijven. En het verhaal over hem vertelt herhaaldelijk van zijn tekortkomingen en zwakheden. Hij was opvliegend en humeurig, geen van zijn boze buien wordt ons onthouden; hij kon slecht met mensen en met engelen omgaan. Hij huwde de dochter van een heidens priester, leefde afgezonderd van zijn volk en ging eens zelfs zó ver, zijn afkomst te verloochenen. Hij kon klagen als de beste querulant. 'Ik draag de last van heel dat volk', zegt hij in het boek der Getallen (Num.11,4-15), 'het lijkt wel of ik van heel dat volk zwanger ben geweest en het ter wereld heb gebracht'. Hij wordt er misselijk van, dag in dag uit, al die mensen, al dat gezeur: wat moeten wij drinken? wat moeten we eten? we hebben geen vlees! waren er geen graven in Mizraïem dat je ons hebt meegenomen om te sterven in de woestijn? – dat eeuwig kankerende en vulgaire volk met hun muizenissen en hun ongeloof. Varekhal Mosje, - en Mozes bad, het wordt in de Midrasj aldus uitgelegd: Mozes werd er ziek van.

Slechts éénmaal wordt hij in een vrolijke bui omschreven: tijdens de plechtigheid bij de benoeming van zijn broer tot hogepriester. Voor het overige lijkt hij ongevoelig voor vreugde en nog minder voor gemeenzaamheid. Hij zorgde voor alles, helemaal alleen. Hij had eigenlijk geen enkele vriend. Integendeel, hij wist dat men niet echt van hem hield, dat men hem wantrouwde en zijn droom over dat-land-daar niet serieus nam. Als hij de Thora verklaarde, vielen de mensen hem in de rede: ga jij ons toespreken, jij, stotteraar? En ze pakten hun kinderen op, schoven die in zijn armen en riepen: wat ga jij hun te eten geven, Mozes? wat voor vak ga je hun leren? – Hij moet af en toe van dat volk hebben gekokhalsd.

Nee, het was niet zijn karakter dat hem zo groot maakte. Hij was vermoedelijk een zeer eenzellig, gesloten en prikkelbaar man. Onvoorstelbaar eenzaam. Zijn tent stond niet voor niets buiten de legerplaats.

2.

Mozes' grootheid is iets anders. De sleutel daarvoor ligt in één der eerste episoden uit zijn leven. Mozes, prins van Egypte, ziet op een dag een Egyptische man een Hebreëer slaan. Op dat moment gebeurt het. Er ontwaakt in hem een soort solidariteit. Eerst niet verder dan een verbondenheid met iemand van zijn eigen volk. Het was 'één van zijn broeders', staat in de tekst (Ex.2,11).

Maar – die smalle nationale solidariteit wordt verbreed in het vervolg van het verhaal. Dat gebeurt bij een brandende doornstruik aan de voet van de berg. Uit die stekelige struik klinkt een stem. Die stem geeft een naam aan het hele verdere gebeuren: 'ik zal er zijn'. Niet die geslagen volksgenoot van jou alleen maar, maar *er*, dat is: overal en altijd. Bij de doornstruik hoort Mozes, dat iedere geslagene, elke vervolgde, iedere arme, vereenzaamde, tekortgekomen, verdrukte, aangeslagen, vertrapte mens hem *is*, die stem, die stelligheid 'ik zal er zijn'.

Om dat woordje 'er' draait alles. Die stem uit de struik leert hem, dat God niet *is*. Hij (of Zij) is *er*. Hij of Zij is het onzegbare en onbegrijpelijke elixer tussen mensen, dat mij of jou of wie dan ook opeens bij de haren grijpt, en zegt of vraagt: daar, zie je dat? Dáár is iemand die mij, jou, ieder, nodig heeft. Dat verhaal aarzelt geen moment om te zeggen wie dat is, wie mij, jou, alleman, roept.

Ik denk, dat dit Mozes' grootheid is. Hij is de eerste die gezien heeft wie wis en waarachtig God is. Hij is de eerste die herkent, dat een geslagen mens Hem *is*, die 'Ik zal er zijn'. De eerste die God dan ook schouwde van aangezicht tot aangezicht, en dat betekende geen mystiek, geen zielsverrukking, maar een engagement met mensen die hij, strikt genomen, nauwelijks kon uitstaan. Hij heeft als één der weinigen in de mensengeschiedenis beseft dat God geen alleskunner is, geen factotum waar dan ook, maar een slachtoffer en een zeurpiet en een pijn en een eindeloos gejammer. Mozes' grootheid is zijn solidariteit met mensen, het onophoudelijk en tot walgens toe opkomen voor degenen die hem nodig hadden en die zonder hem dat beloofde land nooit hadden bereikt. Die solidariteit heeft een naam, een hoog woord: dat het woordje God – zo het al ergens te gebruiken is – alleen maar bruikbaar en waar is voor die solidariteit. Anders *is* Hij niet.

Sinds dat verhaal is geloven, ook voor ons, een zeer taai ongerief. Ik denk wel eens: was ik maar nooit gelovig geworden, want het is hondsvermoeiend. Sinds Mozes heeft het opgehouden een vorm van zelfvoldoening te zijn, een soort tranquillizer van 'God zorgt voor alles'. O ja, geloof je dat zelf? Sinds Mozes is geloven een zelfkastijding, een lastig kind in je binnenste, en eindeloos veel gezeur en gedram om je heen. Dat volk dat drinken wil en eten, is nog altijd niet bevredigd, en de stemmen die vragen: waar is dat land waar het goed is?, - die stemmen roepen je dagelijks, van de zigeuners tot de asielzoekers en de vrijheidsstrijders en de opstandelingen, de mens naast je. Hij/zij *is* er, en hoe.

Mozes heeft ons geleerd: dat is Zijn stem. Er is geen andere God dan deze. Een levensgroot ongemak. Mozes heeft ons voorgoed genezen van Onze-Lieve-Heertje. In diens plaats hebben wij van hem geleerd, dat God een stekel is, een doornstruik, een noodkreet en een zeer weerbarstige onruststoker. Geen antwoord op elke vraag, maar een vraag op elk antwoord. Geen licht in onze duisternis, maar een wolk buiten onze legerplaats. Geen zekering, maar een woelwater. Een werk-gever.

3.

Een legende verhaalt, dat hij, toen hij merkte dat zijn uur geslagen had, dit weigerde te erkennen. In zak en as dichtte hij vijftienhonderd verzen, trok een kring rond zich en verklaarde: Ik verroer mij niet van hier, voordat dit besluit, dit doodvonnis wordt herroepen.

Maar toen kwam de Levende tot hem en zei: Ook jij moet sterven, Mozes. Het moet opdat je volk geen afgod van je gaat maken. Al je voorvaderen zijn gestorven. Maar zou jij dan in eeuwigheid moeten leven?

Maar Mozes, ofschoon een stotteraar, wist hoe hij God partij moest geven: Adam heeft bedrog gepleegd, ik niet. Abraham had twee zonen, waarvan er één geen deel uitmaakte van uw volk. Dat geldt ook voor Isaäk. Maar niet voor mij. Mijn zonen zijn alle kinderen van Israël.

God werd boos. Mozes, zei hij, jij hebt een Egyptenaar gedood! Op wiens bevel heb je dit gedaan? Niet op het mijne!

Waarop Mozes: Ik, - ik heb tenslotte maar één Egyptenaar gedood. Maar jij? Jij hebt er vele gedood. Jij hebt alle eerstgeborenen gedood. En wil jij mij straffen?

Toen begreep God dat het niet kon. Hij liet Mozes naast zich komen op de top van de berg. Hij sloeg zijn armen om hem heen. Kijk om je heen, sprak God tot hem, kijk je ogen uit. En Mozes keek en keek, en hij zág, - hij zag de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, zoals vele eeuwen na hem een man op Patmos ze ook zag. Kruis nu je armen over je borst, sprak God tot hem. En Mozes kruiste zijn armen over de borst. En God kuste hem zwijgend op de mond. En de ziel van Mozes vlood mee in de adem van God, die hem in de eeuwigheid met zich meevoerde. En God begroef hem, zélf, met eigen hand, in het dal van Moab, dat wil zeggen: tussen de heidenen, in niet gewijde, in mijn aarde.

Niemand kent de plaats waar hij rust.

De mensen uit de bergen geloven, dat zijn graf zich in de vallei bevindt; de mensen uit de vallei denken, dat het zich in de bergen bevindt.

Het is geen tempel en geen museum geworden. Geen Sint Pieter en geen Arc de Triomphe.

Het is overal en nergens.

Het is, denk ik, in jou.

En in jou.

En – God geve – ook een beetje in mij.

j.n.

Litt.:

Elie Wiesel. Bijbels eerbetoon. Portretten en legenden. Uitg. Gooi & Sticht, Hilversum, 1976.
Th.J.M.Naastepad. Van horen zeggen. Uitleg van het boek Deuteronomium. Uitg. Ten Have, Baarn, 2001.

N.A.Schuman. Deuteronomium. Op weg naar het land Utopia. Verklaring van een Bijbelgedeelte. Uitg. J.H.Kok, Kampen, 1983.